

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БИЗНЕС. ЖАҢАНДЫҚ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕ

Халықаралық сауда теориясы 1-бөлім

3-тарау. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке

Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

Саудадағы Дональд Трамп. Кейс

2016 жылдың 8-ші қарашасында Дональд Трамп Америка Құрама Штаттарының Президенті болып сайланды. Оның Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі барлық АҚШ президенттерінен айырмашылығы, ол АҚШ пен оның сауда әріптестері арасындағы тауарлар мен қызметтердің еркін ағымын азайтуға бағытталған тарифтік кедергілерді төмендетуге бағытталған сауда келісімдеріне қатты қарсылық білдірді. Солтүстік америкалық еркін сауда келісімін (НАФТА) «тарихта қол қойылған ең жаман сауда мәмілесі» деп атады. Ол Обама әкімшілігімен келісілген Тынық мұхитының он екі ел арасындағы АҚШ-ты қосқанда еркін сауда келісімі Тынық мұхиттық әріптестікті (ТМӘ) жоюға уәде берді. Өзінің бірінші президенттік аптасында ол АҚШ-ты ТМӘ-тен ресми түрде шығарып салуы туралы бұйрыққа қол қойды. Трамп, сондай-ақ импортқа деген тарифтерді жоғарлату және америкалық компаниялардың елден шығаратын тауарларына айыппұлдық санкцияларды енгізу туралы түрлі идеяларды айтты. Бір кездері ол Қытайдан импортталатын тауарларға 45%-дық тариф енгізуі туралы қорқытып айтқан. Оның тобы Америка Құрама Штаттарының барлық импортқа жалпы 5%-дық тарифті енгізуін қарастырды. Ол, тіпті, әлемдік сауда ұйымы америкалық өндірісті теңізге шығаратын компанияларға айыппұлдық шараларды салу жоспарларына кедергі келтірсе, Америка Құрама Штаттарын Дүниежүзілік сауда ұйымынан шығаруы туралы мәлімдеді.

Трампың позициясы сауданың ойын екендігіне және бұл ойында Американың жеңіске жету керек екендігіне негізделген сияқты. Ол жеңісті Американың сауда артықшылығы болғанымен байланыстырады. АҚШ-тың тұрақты сауда тапшылығын америкалық әлсіздік белгісі ретінде көреді. Оның айтуынша, «сіз біздің сауда тапшылығымызға назар аударсаңыз, сауда әріптестеріміз бізді тонап тастағанын көресіз». Ол басқа елдер АҚШ-ты сауда-саттықта пайдаланып кетіп, нәтижесінде Америка Құрама Штаттарында өндіріс орындарының күрт құлдырау орын тапты. Оның тарапынан Қытай мен Мексика жиі сынға ұшырады. Ол Қытайдың АҚШ-пен салыстырғанда сауда профициті осы елдің валюталық манипуляциясының нәтижесі болып табылады деп ойлайды, бұл қытайлық экспортты жасанды арзанға түсіреді. Оның ойынша, Америка қатаң келіссөз жүргізуші бола отырып және АҚШ нарығына кіруін қалайтын шет елдерден қолайлы шарттарды талап ете отырып, сауда ойынында жеңіске жете алады. Қазіргі америкалық сауда-саттық келіссөз жүргізушілерін «ақымақ адамдар», «екіжүзді саясаткерлер мен дипломаттар» және «шіріктер» деп сипаттап, өзін «бас келіссөзшіге» айналуға тырысатыны туралы айтты.

Дональд Трампың қолдайтын ұстанымынан тікелей айырмашылығы, соңғы 70 жылдағы сауда саясаты экономикалық теория мен дәлелдемелеріне негізделген және бұл еркін саудаға еркін қатысатын барлық елдердің экономикалық өсіміне оң әсерін тигізетін сауда жүйесі болатын. Осы тақырыпқа сәйкес еркін сауда жұмыс орындарын жоймайды; ол жұмыс орындарын құрып, ұлттық табысты жоғарлатады. Әрине, кейбір салалар еркін сауда режиміне ауысқан кезде жұмыс орындарынан айырылады, бірақ бұл экономиканың басқа жерлерінде құрылған жұмыс орындары осындай шығындардың орнын толтырудан әлдеқайда көп болады және тұтастай алғанда ұлт одан да жақсы болады деген дәлел бар.

Америка Құрама Штаттары бұрыннан бері әлемдегі ең үлкен экономика, ірі шетелдік инвестор және үш ірі экспорттаушылардың бірі болып келеді. Американың экономикалық қуатының нәтижесінде америкалықтардың ұзақ уақыт бойы еркін сауда саясатын ұстануы әлемдік сауда жүйесінде бағыт орнатуға көмектесті. Көптеген жағдайларда Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі халықаралық сауда мен инвестицияларға кедергілерді төмендетуімен сипатталған халықаралық сауда жүйесі америкалық күшті көшбасшылықтың арқасында мүмкін болды. Енді Дональд Трампың президенттікке келуімен бұл жағдай өзгеруі ықтимал. Еркін сауданы жақтайтын трейдерлердің айтуынша, егер Трамп шынымен де протекционистік сауда саясатын жүргізуге тырысса, ол америкалық сауда серіктестерінен жауапты шаралардың қайтарылуымен, яғни жоғары тарифтермен сипатталатын, Америка Құрама Штаттарының жұмыс орындарының және бүкіл әлем бойынша экономикалық өсудің төмендеуімен сипатталатын сауда соғысы болады деп болжайды. Дәлел ретінде олар соңғы рет осындай протекционистік саясат жүргізілгенін көрсетеді. Бұл 1930-жылдардың басында, ұлттар арасындағы сауда-саттық соғысы Ұлы Депрессияны тереңдете түскен кезде болды.

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке

Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

Сауда артықшылықтары

Смит, Рикардо және Хекшер-Олин теорияларының үлкен күші – олар халықаралық сауданың нақты артықшылықтарын жоғары дәлдікпен анықтауы. Жалпы мағынада халықаралық сауданың пайдасы бар. Мысалы, ешкім Исландияның өздерінің апельсиндерін өсіре алатынын білмеді. Исландия саудадан артықшылыққа ие бола алады, ел өнімді шығара алмайтын өнімдерге арзан бағамен өндіре алатын тауарларды айырбастай отырып, кейбір өнімдерді алмастыра алады. Осылайша, халықаралық сауданың арқасында, исландықтар балық рационына апельсинді қоса алады. Алайда, Смит, Рикардо және Хекшер-Олин теориялары осы жалпы мағынадан тыс шығып кетеді, алайда ел үшін тіпті өздері шығаратын тауарларды өндіру халықаралық саудада неге тиімді екенін көрсетеді. Бұны түсіну адамдар үшін қиынға соғады. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында көптеген адамдар америкалық тұтынушылар шетелдегі бәсекелестіктен америкалық жұмыс орындарын сақтап қалуға көмектесу үшін АҚШ-та америкалық компаниялар өндірген өнімдерді тұтыну керек деп ойлайды. Көптеген басқа елдерде осындай ұлтшылдық сезімдерді байқауға болады. Бірақ олардың теориялары, егер азаматтардың өз отандарында шығарыла алатын басқа елдерден белгілі бір өнімдерді сатып алса, ел экономикасы пайда таба алу мүмкіндігін айтады. Халықаралық сауда елге осы елде ең тиімді өндірілетін өнімдерді шығаруға мамандандырылып және оны экспорттауға, ал басқа елдерде тиімдірек шығарылатын өнімдерді импорттауға мүмкіндік беретіндіктен артықшылықтар көбейеді. Әрине, бұл экономикалық дәлелді көбінесе ел тұрғындарының сегменттері үшін қабылдау қиын. Болашақ импорттық қатер астында болған америкалық тоқыма компаниялары мен олардың қызметкерлері тоқыма бұйымдарын импорттауды шектеуге тырысып, үкіметке квоталар мен тарифтерді енгізуді талап етті. Мұндай импорттық бақылаулар, мысалы тоқыма кәсіпорындары және олардың қызметкерлері сияқты белгілі бір топтарға пайда әкелсе де, Смит, Рикардо және Хекшер-Олин теориялары бұл іс-әрекеттердің тұтастай алғанда экономикаға зиян келтіргенін айтады. Халықаралық сауда теориясының негізгі түсініктерінің бірі импортқа қатысты шектеулер көбінесе отандық өндірушілердің мүддесінде жасалады.

Смит, Рикардо және Хекшер-Олин теориялары біз бақылап отырған әлемдік экономикадағы халықаралық сауданың үлгісін түсіндіреді. Үлгінің кейбір аспектілерін түсіну оңай. Климат пен табиғи ресурстар қорларының баршылығы Гананың неліктен какаоны, Бразилия неліктен кофені, Сауд Арабиясы неліктен мұнайды, ал Қытай неліктен шаяндарды экспорттайтындығын түсіндіреді. Алайда халықаралық сауданың байқалып отырған үлгісінің көптеген жағдайларын түсіндіру қиынға соғады. Мысалы Жапония неге автомобильдерді, тұтыну электроникасын және механикалық білдектерді экспорттайды? Швейцария неге химиялық заттектерді, фармацевтика дәрі-дәрмектерді, сағаттар мен зергерлік бұйымдарды экспорттайды? Неліктен Бангладеш киімді экспорттайды? Дэвид Рикардоның салыстырмалы артықшылықтар теориясы еңбек өнімділігінің халықаралық айырмашылықтары тұрғысынан түсініктеме береді. Күрделірек келетін Хекшер-Олин теориясы әртүрлі елдерде өндіріс факторлары бар пропорциялардың және белгілі бір тауарларды шығару үшін қажетті пропорциялардың арасындағы өзара байланысқа баса назар аударады. Бұл түсіндірме елдердің әртүрлі өндіріс факторларының көрсеткіштері әр түрлі болуына негізделген. Алайда бұл теорияның сынақтары, ол бір кездері ойланғандай, нақты әлемдік сауда құрылымдарын түсіндіретін күшті емес түсініктеме деп болжайды.

Хекшера-Олин теориясының халықаралық саудада бақыланатын үлгісін түсіндірудегі ең алғашқы сәтсіздігіне жауап өнімнің өмірлік циклінің теориясы болды. Раймонд Вернон ұсынған бұл теория тауарлардың өмірлік циклінің басында көптеген жаңа өнімдер өндірілген елден шығарылып, экспортталатындығын көрсетеді. Жаңа өнім кеңінен танымал бола бастағандықтан, өндіріс басқа елдерде де басталады. Нәтижесінде, теорияның пайымдауынша, өнім алғашқы өндірілген еліне қайта экспортталуы мүмкін деп болжанады.

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке

Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

Сауда теориясы және мемлекеттік саясат

Жоғарыда айтылған барлық теориялар халықаралық сауда елге тиімді екенін көрсетсе де, үкіметтің саясатына қатысты ұсыныстарында келісім жетіспейді. Меркантилизм экспортты ынталандыруға және импортты шектеуге үкіметтің қатысуына жағдай жасайды. Смит, Рикардо және Хекшер-Олин теориялары еркін сауданың шектеусіз болуын қолдайды. Еркін сауданың шектеусіз болу дәлелі импорттық бақылау мен экспорттық ынталандыру жанкешті болып табылады және ресурстардың босқа жұмсалуына әкеліп соғуы мүмкін. Жаңа сауда теориясы мен Портердің ұлттық бәсекелестік артықшылық теориясын белгілі бір экспорттық салаларды дамытуға қолдау көрсету мақсатында шектеулі мемлекеттік араласуды негіздеу ретінде түсіндіруге болады. Осы дәлелдің стратегиялық сауда саясаты ретінде белгілі артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастырмыз, сондай-ақ шектеусіз еркін сауданың артықшылықтары мен кемшіліктерін талқылаймыз.

Меркантилизм

Халықаралық сауданың алғашқы теориясы, меркантилизм, Англияда XVI ғасырдың ортасында пайда болды. Меркантилизмнің қағидаты алтын мен күміс ұлттық байлықтың негізгі тірегі және күшті коммерция үшін маңызды екендігі болды. Сол кезде алтын мен күміс елдер арасындағы сауда-саттық валютасы болды; ел тауарларды экспорттау арқылы алтын мен күміс ағынын қамтамасыз ететін. Керісінше, басқа елдерден тауарларды импорттау алтын мен күмістің шығысына алып келетін. Меркантилизмнің негізгі қағидасы болып, сауда балансының оң сальдосын сақтау, яғни импорттағаннан гөрі көбірек экспорттау болып табылатын. Осылайша ел алтын-күмісті жинап, өзінің ұлттық байлығын, беделін және билігін арттырады. Ағылшын меркантилист жазушысы Томас Мун 1630 жылы: «Біз сыртқы сауда арқылы ұлттық байлық пен қазынаны ұлғайта аламыз, бұл жағдайда келесі ережені сақтауымыз керек: жолаушы адамдарға олардан тұтынатын заттар бағамынан көбірек сату», – деп өз пікірін айтқан болатын.

Осы нанымға сәйкес, меркантилистік ілім сауда балансының оң сальдосына қол жеткізу үшін үкіметтің араласуын қолдады. Меркантилистер сауданың үлкен көлемде болуының ешқандай ізгілігін көрмеді. Керісінше, олар экспортты барынша арттыру және импортты барынша азайту бойынша саясатты ұсынды. Бұған қол жеткізу үшін импорт тарифтер мен квоталар бойынша шектелген, ал экспортқа болса, субсидия бөлінді. Меркантилизмнің кемшілігі сауданы нөлдік сомаға теңестірілген ойын ретінде қарастырылғаны болды. Нөлдік сома ойыны – бір елдің ұтысы басқа елде шығынға әкеліп соқтыратын ойын. Адам Смит пен Дэвид Рикардоға бұл тәсілдің шектеулерін көрсету және сауданың оң сомалы ойын екендігін немесе барлық елдер саудадан пайда таба алатын жағдайды көрсетуі ғана қалды. Осыған қарамастан, меркантилистік ілім жойылмаған.

Абсолютті артықшылық

Адам Смит өзінің 1776 жылғы «Ұлттар байлығы» кітабында сауданың меркантилистік болжамға сәйкес нөлдік сома ойыны болып саналатынына қарсы шықты. Ол елдер тауарларды тиімді өндіру қабілеттілігімен ерекшеленеді деп пайымдады. Ағылшындар өз уақытында жоғары өндірістік процестер арқасында әлемдегі ең тиімді тоқыма өндірушілері болды. Қолайлы климаттың, жақсы топырақтың және жинақталған тәжірибенің үйлесуі арқасында француздықтар әлемдегі ең тиімді шарап өнеркәсібіне ие болды. Ағылшындардың тоқыма өндірісінде абсолютті артықшылықтары бар болса, француздар шарап өндірісінде абсолютті артықшылықтарға ие болды. Осылайша, басқа елге қарағанда ел өнімді тиімді өндірсе, ол абсолютті артықшылыққа ие болады. Смиттің айтуынша, елдер абсолютті артықшылықтары бар тауарларды өндіруге мамандандырылулары керек, содан соң бұл тауарларды басқа

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке

Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

елдерде шыққан өнімдермен сауда жасауы қажет. Оның негізгі дәлелі елдің басқа елден арзан бағамен сатып ала алатын тауарларды үйде өндірмеу керек деп пайымдайды. Смиттің ойынша абсолютті артықшылықтары бар тауарлардың өндірісіне маманданған елдің әрқайсысы осы саудада ұтады.

Салыстырмалы артықшылық

Давид Рикардо Адам Смит теориясын бір сатыға кейінірек жалғастырып, бір елде барлық тауарлардың өндірісінде абсолютті артықшылықтары болғанда не болуы мүмкін екендігін зерттеді. Оның абсолютті артықшылықтар туралы теориясы мұндай ел халықаралық саудадан пайда көре алмайды деп көрсеткен. 1817 жылы «Саяси экономика қағидалары» деп шыққан кітабында Рикардо бұл жағдайдың жоққа шығарды. Оның салыстырмалы артықшылықтар теориясы бойынша бұл өнімді тиімді шығаратын тауарларды өндіруге мамандану және тиімді шығармайтын тауарларды тіпті басқа елдерден сатып алынса да сатып алуды пайымдайды. Салыстырмалы артықшылықтар теориясының негізгі тұжырымы әлемдегі әлеуетті өндіріс шектелмеген сауда жағдайында шектелген сауда жағдайымен салыстырғанда көбірек. Рикардодың теориясы саудаға ешқандай шектеулер қойылмаса, барлық елдегі тұтынушылар өнімдерді көбірек тұтына алатындарын көрсетеді. Бұл тіпті кез келген игіліктерді өндіруде абсолютті артықшылығы жоқ елдерде де кездеседі. Басқаша айтқанда, абсолютті артықшылық теориясы тұжырымдағандай салыстырмалы артықшылықтар теориясы сауданың барлық елдер үшін экономикалық оң нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін ойын екенін көрсетеді. Осылайша, бұл теория еркін сауданы ынталандырудың күшті негізін береді. Рикардоның еркін сауда туралы пікірі күшті болғаны сонша ол негізгі зияткерлік қару болып қала береді.

Динамикалық әсер мен экономикалық өсім

Қарапайым салыстырмалы артықшылық моделінде сауда елдің ресурстар қорын немесе осы ресурстарды пайдаланатын тиімділігін өзгертпейді деп болжады. Бұл статикалық болжам сауда нәтижесінде туындау мүмкін динамикалық өзгерістерге ешқандай баға бермейді. Егер біз бұл ұйғарымды алып тастасақ, сауданың еркін болуын екі түрдегі динамикалық табыстарды тудыратыны анық болады. Біріншіден, еркін сауда елдегі ресурстардың қорын ұлғайтуы мүмкін, себебі шетелден әкелінген шикізат пен еңбек ресурстарының көбеюі елде пайдаланудың қол жетімділігін арттырады. Екіншіден, еркін сауда елдің өз ресурстарын пайдаланатын тиімділігін көбейтеді. Ресурстарды пайдаланудың тиімділігінің пайдасы бірқатар факторлардан туындауы мүмкін. Мысалға, ірі өндіріс экономикалары қол жетімді болуы мүмкін, себебі сауда отандық фирмаларға қолжетімді жалпы нарықтың көлемін кеңейтеді. Сауда отандық фирмаларға шет елдерден жақсы технологияларды қол жетімді ете алады; ең жақсы технологиялар еңбек өнімділігін немесе жер өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ экономиканың шетелдік бәсекелестерге ашық болуы отандық өндірушілерге олардың тиімділігін жоғарылату жолдарын іздеуге түрткі болуы мүмкін. Бұл құбылыс тағы да бұрынғы мемлекеттік монополиялардың бәсекелестік әлемдік нарықта аман қалу мақсатында өз операцияларының тиімділігін арттыру керек болатын Шығыс Еуропадағы қорғалған нарықтарда пайда болған.

Сауда мен өсу арасындағы байланыстың дәлелі

Көптеген экономикалық зерттеулер сауда мен экономикалық өсудің өзара байланысын қарастырды. Жалпы алғанда, бұл зерттеулер салыстырмалы артықшылығы бар стандарттық теориямен болжанғандай, халықаралық саудаға қатысты ашық позицияны қабылдайтын елдер экономикаларын саудадан жапқан елдерге қарағанда жоғары өсу қарқынына ие. Джеффри Сакс және Эндрю Уорнер 1970–1990 жылдар аралығында әлемнің 100-ден астам елдеріне

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке

Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта

Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

халықаралық саудаға «ашық» шегін құрастырып, содан кейін «ашықтық» пен экономикалық өсім арасындағы қарым-қатынасты анықтады. Басқа мәліметтердің ішінде: «Біз дамыған елдер тобында да, дамушы елдер тобында да ашықтық пен өсудің арасындағы тығыз байланыстарды көріп отырмыз. Дамушы елдер тобында ашық экономикалы елдер жылына 4,49%-ға, ал жабық экономикалы елдер жылына 0,69%-ға өсті. Дамыған елдер тобында ашық экономикалы елдер жылына 2,29%-ға, ал жабық экономикалы елдер жылына 0,74%-ға өсті».

Хекшер-Олин теориясы

Рикардо теориясы салыстырмалы артықшылық өнімділіктің айырмашылығынан туындайтынын көрсетеді. Осылайша, Гана Оңтүстік Кореяға қарағанда какао өндірісінде қаншалықты тиімдірек екені оның ресурстарды қаншалықты тиімді пайдаланатындығына байланысты. Ол еңбек өнімділігін атап өтті және елдер арасындағы еңбек өнімділігінің айырмашылығы салыстырмалы артықшылыққа негізделгенін айтты. Швед экономистері Эли Хекшер мен Бертил Омин салыстырмалы артықшылықтарға басқа түсініктеме берді. Олар салыстырмалы артықшылықтар ұлттың өндірістік факторларының айырмашылығынан туындайды деп есептеді. Өндірістік факторларға байланысты олар елдің жер, еңбек және капитал сияқты ресурстарды иелену дәрежесін білді. Ұлттар әртүрлі өндірістік факторларға ие және өндірістік факторлардың әртүрлілігі факторлар құнының айырмашылықтарын түсіндіреді; атап айтқанда, өндірістік факторлар көп болған сайын, оның құны неғұрлым төмен болады. Хекшер-Олин теориясында елдер өндіріс факторлары жергілікті тұрғыда интенсивті пайдаланатын тауарларды экспорттайды деп, ал жеткіліксіз жергілікті факторлар тауарларын импорттайды деп болжайды. Осылайша, оның теориясы әлемдік экономикада байқалатын халықаралық сауда үлгісін түсіндіруге тырысады. Рикардо теориясы секілді, Хекшер-Олин теориясы еркін сауданың пайдалы екендігін дәлелдейді. Алайда Рикардоның теориясынан айырмашылығы, Хекшер-Олин теориясы халықаралық сауда үлгісі өнімділіктің айырмашылығымен емес, өндіріс факторларындағы айырмашылықтармен анықталады.

Леонтьев парадоксы

Хекшер-Олин теориясы халықаралық экономикадағы ең ықпалды теориялық идеялардың бірі болып табылады. Көптеген экономистер Рикардо теориясынан гөрі Хекшер-Олин теориясын артығырақ көреді, себебі бұл теория болжамдарды жеңілдетеді. Өзінің ықпалды әсерінен теория көптеген эмпирикалық сынақтарға ұшырады. 1953 жылы жарық көрген Василий Леонтьевтің танымал зерттеуінен бастап, осы сынақтардың көбісі Хекшер-Олин теориясының негізділігі туралы сұрақтар туғызды. Леонтьев осы теорияны қолданып, Америка Құрама Штаттары басқа елдермен салыстырғанда салыстырмалы түрде капиталы мол болғандықтан, АҚШ капиталды қажет ететін тауарларды экспорттаушы және еңбек күшін қажет ететін тауарларды импорттаушы болады деп болжады. Алайда таңғаларлығы, америкалық капиталдық экспорттың қарқындылығы импортқа қарағанда әлдеқайда аз болды. Бұл нәтиже теорияның болжауына қайшы келгендіктен ол Леонтьев парадоксы деп танымал болды.

Леонтьевтің парадоксын неліктен қарастыратынымыз ешкімге мәлім емес. Бір мүмкін болатын түсініктемелердің бірі, Америка Құрама Штаттарының инновациялық технологиялармен жасалған жаңа өнімдерді немесе тауарларды өндіруде ерекше артықшылықтары бар. Мұндай бұйымдар, технологиясы жетілген уақытқа дейін және жаппай өндіріс үшін жарамды болып келетін өнімдерге қарағанда капиталды аз қажет етуі мүмкін. Осылайша, Америка Құрама Штаттары едәуір мөлшерде капиталды пайдаланатын ауыр өнімді импорттау кезінде компьютерлік бағдарламалық қамтамасыз ету сияқты білікті еңбек және инновациялық кәсіпкерлікті пайдаланатын тауарларды экспорттай алады. Кейбір эмпирикалық зерттеулер мұны растайды. Дегенмен көптеген елдердің деректерін пайдаланып, Хекшер-Олин сынақтар теориясы Леонтьевтің парадоксының бар екендігін дәлелдейді.

Кітап: Халықаралық бизнес. Жаһандық нарықтағы бәсеке
Тарау: 3. Халықаралық сауда мен инвестициялық орта
Дәріс: 7. Халықаралық сауда теориясы

Өнімнің өмірлік циклы теориясы

Бастапқыда Раймонд Вернон 1960 жылдардың ортасында өнімнің өмір циклы теориясын ұсынды. Вернонның теориясы XX ғасырдың көп бөлігінде әлемдегі жаңа өнімдердің үлкен үлесін АҚШ фирмалары жасаған және бірінші кезекте олар америкалық нарықта сатылғаны байқалды. Мұны түсіндіру үшін ол америкалық нарығының байлығы мен мөлшері америкалық фирмаларға жаңа тұтыну өнімдерін дамытуға күшті ынталандыру берді деп бекітеді. Сонымен қатар АҚШ-тағы еңбектің жоғарғы құны америкалық фирмаларға шығындарды үнемдейтін технологиялық инновацияларды дамытуға ынта берді.